

דיש יותר קיום התורה ע"י העמדת בנים מקיימי תורה מזה שהוא עוסק בתורה, ומצר השכר ודאי שכר ת"ת בידו, כי אם המבטל לצורך הכנסת כלה של אחרים נוטל שכר כאילו עוסק בה, ק"ו האיש בעצמו הנושא אשה עם הכוונה להרבות מקיימי תורה בעולם בודאי שכרו שכר ת"ת עומד לו בזה ובבא.

אוצר החכמה

הוצאת החכמה

הרב שמשון רפאל ליבערמאן

נר"נ בישיבת גייטסהעד

הוצאת החכמה

מה אני בחנם אף אתם נמי בחנם

א. בנדרים דף לז. דרשו הפסוק בפ' ואתחנן (ר' ה') ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלקי, מה אני בחנם אף אתם נמי בחנם. ולכן המדיר את חבריו מותר ללמדו מדרש הלכות ואגדות, שעצם הלימוד לא נחשב הנאה, שמצוות לאו ליהנות ניתנו כמש"כ הר"ן שם ריש דף לה, ומה שמלמדו בחנם לא נחשב מהנהו כיון דאסור לקבל שכר דמה אני בחנם וכו'. אבל אסור ללמדו מקרא, שעל לימוד מקרא מותר לקבל שכר, לפי רב שכר שימור ולר' יוחנן שכר פיסוק הטעמים. ומבואר בסוגיא שם רל"ש מודר איש או אשה מותר ללמדו מדרש וכו' ועי' בר"ן שם דף לז: בסוד"ה גדול.

בקרן אורה שם תמה למה אסור לקבל שכר על לימוד הבנות, "והא לא הזהירה התורה ללמד בחנם אלא הזכרים שישנם בכלל מצות ת"ת, ומה אני בחנם אף אתם בחנם, אבל אשה שאינה כמצות ת"ת מנ"ל דאסור לקבל שכר וכו' ולמדתם את בניכם ולא בנותיכם עכ"ל. ביאור קושיתו, שאיסור נטילת שכר נלמד ממש"כ "ואותי צוה ה' וכו'" "ראה למדתי אתכם וכו' כאשר צוני ה' א" מה אני בחנם אף אתם וכו', אבל כ"ז כשיש ציווי בלימודם, אבל לבנות הרי אין ציווי. [ואף ללמד קטנים יש חיוב כמש"כ הרמב"ם ושו"ע ולכן יש גם בהם איסור נטילת שכר.]

ונראה להקדים קושית הראשונים האיך מברכות הנשים ברכת התורה, הלא פטורות ממצות ת"ת. [הקושיא היא לשיטת הרמב"ם והמחבר שנשים אינן מברכות על מ"ע שהז"ג, מ"ש שמברכות על מצות ת"ת, והא נתמעטו ממצות ת"ת.]

בחי' הגרי"ז (הל' ברכות בשם אביו הגר"ח) מיישב עפ"י שני יסודות: א. שברכת התורה אינה ברכת המצוות על מצות ת"ת, רק דין שהתורה טעונה ברכה, ונלמד בברכות כא. ממש"כ בפ' האזינו (ל"ב ג') כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקיננו. ב. אה"נ נשים פטורות ממצות ת"ת אבל "אינן מופקעות מעצם החפצא של ת"ת, ולימודם הוי בכלל ת"ת".

בספר עמק ברכה בענין ברכת התורה מוכיח כיסוד הא' הנ"ל מברכות יא: דלחר מ"ד מברכין ברכה"ת רק על מקרא, ואידך מ"ד מוסיף מדרש, ואידך מוסיף משנה ואידך מוסיף תלמוד. ובודאי מקיימין מצות ת"ת בכולם, אלא ע"כ הברכה היא רק על החפצא דתורה, ופליגי על איזה חפצא מברכין.

ומעתה יש לחקור בגדר הדין דמה אני בחנם וכו' אם זה תלוי במצוה ללמד תורה, שהמצוה היא ללמדה בחנם, או שהוא דין בחפצא דתורה שאסור לקבל עליה שכר. [ובנוסח אחר י"ל דזוהי צורת מסירת התורה שצריכה להיות בחנם]. והק"א נקט כהצד הא' ולכן הקשה דהול"ל דמותר ליקח שכר ללמד בנות. אמנם יש להוכיח כצד הב' הנ"ל מפ"י הרא"ש בדף לז. ד"מה אני בחנם" קאי אהקב"ה שלימד תורה למשה רבינו בחנם, והרי אצל הקב"ה לא שייך כלל המושג של מצות ת"ת שאינו מצווה במצוות, אלא ע"כ כהצד הב'. וגם יש להוכיח כן מלשון הרמב"ם (פ"א מהל' ת"ת ה"ח) "מה אני בחנם למדתי אף אתם וכו'", הרי דקאי על מה שלמד משה רבינו מאת ה'.

ועוד יש להוכיח מהגמ' שם לח. לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו, ובהו"א דגמ' קס"ד דקאי על עיקר מצות לימוד התורה וע"ז מקשה הגמ' ממש"כ שם "ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים וכו'", ומשני ואותי צוה ה' ואני לכם. וקשה דהרי מאותו קרא דרשינן בסוגיין מה אני בחנם וכו', אלא ע"כ דאה"נ אין מצוה ללמד תורה רק זהו דין במי שמלמד תורה לאחרים שצריך להיות בחנם. וממילא מיושב קו' הק"א דאף כשמלמד הבנות הענין הוא כן, לפמש"כ הגר"ח שאין הבנות מופקעות מעצם החפצא דת"ת, והר"ז בכלל מלמד תורה לאחרים. ומש"כ "כאשר צוני" פי' שמשה רבינו נצטוה ללמד תורה בחנם אבל אינו תלוי בתורה שמצווה ללמדה.

ב. בק"א מקשה עוד רבגמ' מבואר דלמ"ד פיסוק טעמים לאו דאורייתא מותר לקבל עליה שכר. ועפ"ז כתב בהגה"מ (פ"א מהל' ת"ת סק"ה) מותר לקבל שכר על כל חידוש מדברי סופרים, הובא בד"מ ביו"ד סי' רמ"ו סק"ד וברמ"א שם סעי' ה' וז"ל וכל חידושי סופרים דהיינו מה שנתקן מדרבנן מותר ליטול שכר ללמדו, עכ"ל. וע"ז מקשה הק"א בזה"ל ולענ"ד צ"ע דכיון דכל מילי דרבנן בכלל לא תסור א"כ בכלל חוקים ומשפטים הם, ודוקא פיסוק הטעמים דאין זה אלא הבנת המקרא הוא דס"ל לר' יוחנן דאין זה בכלל חקים ומשפטים, אבל לא שאר דברי סופרים, ורוב תורה שבע"פ בכלל דברי סופרים [היא], עכ"ל. וגם בערוה"ש סי' רמ"ו אות י"ח מק' דדינים דרבנן כדאורייתא דמי, דכולם ניתנו למשה מסיני.

לכאורה קושית הק"א לשיטתו היא שהדין מה אני בחנם וכו' הוא דין במצות ת"ת, ובודאי מקיים מצות ת"ת אף בלימוד תורה דרבנן כגון לימוד הל' עירובין במס' עירובין ודיני מוקצה במס' ביצה והל' חנוכה

בפרק במה מדליקין. אבל לצד הב' הנ"ל שהוא דין בחפצא של תורה י"ל דזהו דין רוקא בחפצא דאורייתא של תורה ולא בחפצא דרבנן. דהנה מצינו חילוקים אף בתורה דאורייתא כגון מקרא משנה וכו' שחלוקים לענין ברכה"ת כדאיתא בברכות יא: וכדהבאנו לעיל מדברי העמק ברכה. וממילא במלמד נשים הו"ל חפצא דת"ת רק אין בה מצות ת"ת, ולכן אסור בשכר. ומאידך גיסא בתורה דרבנן יש מצות ת"ת אבל אינה חפצא דתורה דאורייתא, ולכן מותר בשכר.

ויש להקשות על הגה"מ הנ"ל מהא דתנן בנדרים לה: ומלמדו מדרש הלכות ואגדות, ובפי' הרא"ש סוף דף לו: ביאר דהם "דברי חכמים שהסמיכום על הפסוקים", וכ"כ הגמוק"י "דברי סופרים" – שיש להם סמך מן המקראות, וכ"כ הרע"ב. ולכאורה זהו כנגד הגה"מ הנ"ל שכ' דמותר ליקח שכר על לימוד דברי סופרים, דלדבריו הו"ל דאסור ללמדה למודר הנאה בחנם, ואילו הרמ"א והפוסקים סתמו להיתר דמותר ללמד את המודר דברי אגדות.

ונראה עפ"י מש"כ הריטב"א בר"ה טז. שכל מה שיש לו אסמכתא מן הפסוקים "העיר הקב"ה שראוי לעשות כן, אלא שלא קבעו חובה ומסור לחכמים, וזה דבר ברור ואמת." וממילא י"ל דהגה"מ והרמ"א לא התירו לקבל שכר על חידושי סופרים, רק באותן מילי דרבנן שאין להם אסמכתא מן התורה, ואה"נ דאסור ללמד דמותר הנאה, והא דתנן במתני' דמותר ללמד את המודר אגדות היינו אותן שיש להן אסמכתא, דאסור ליטול שכר עליהם. ובזה מדויק מאד לשון ג' הראשונים הנ"ל (הרא"ש והרע"ב ונמוק"י) שכולם הדגישו שאגדות שמותר ללמד למודר הם אותם הדברים שיש להם אסמכתא.

ויש להעיר עוד על מה שתמהו הק"א והערוה"ש על פסק הגה"מ ורמ"א דמותר לקבל שכר על חידושי סופרים, דהרי הוא בכלל לא תסור, ועוד דהרי הקב"ה הראה הכל למשה במרום. דהרי שיטת הרמב"ם (פ"א מהל' ת"ת ה"ז) היא שדין מה אני בחנם וכו' הוא רק בתורה שבע"פ אשר היא נכללת בחקים ומשפטים הנזכרים במקרא, אבל תורה שבכתב אינה בכלל, ומותר לקבל עליה שכר, ומקורו בירושלמי מובא בר"ן בדף לז, וכן פסק המחבר ביו"ד סי' רמ"ו ס"ה. וממילא מובן מדברי סופרים אף שהן בכלל תורה אבל אינן בכלל חקים ומשפטים.

ג. אמנם יש להעיר ע"ז מהא דתנן (בכורות כט.) הנוטל שכר להעיר עדותיו בטלין, להזות ולקדש מימיו מי מערה, ובגמ' שם יליף מקרא הנ"ל "ראה למדתי אתכם" מה אני בחנם וכו'. הרי מבואר שעל כל מצוה יש איסור נטילת שכר, וכן מבואר בנדרים לט. שאסור ליטול שכר על מצות ביקור חולים, וא"כ מסתבר דהא דדרשינן מהאי קרא שאסור ליטול שכר על תורה הוא על מצות תלמוד תורה. ולפ"ז הדרי קושיות הק"א לדוכתייהו, דהו"ל דהמלמד נשים שאינן במצות ת"ת מותר בשכר, וגם

הול"ל דהמלמד תורה דרבנן אסור ליטול שכר ע"ז כיון שמקיים בזה מצות ת"ת מה"ת.

ובאופן אחר יש להקשות דאפילו את"ל דגדר האיסור ליטול שכר על לימוד תורה הוא על חפצא של תורה, ונכלל בזה הלימוד עם נשים וכנ"ל, מ"מ יש ג"כ איסור ליטול שכר על מצות ת"ת, דלא גרע משאר מצוות שאסור ליטול שכר עליהן, ואכתי תקשה על הגה"מ שמתיר לקבל שכר על לימוד דברי סופרים, דהא אף אם אינו חפצא דתורה עכ"פ מצות ת"ת מיהא איכא בזה.

ונראה ליישב שהאיסור של נטילת שכר על מצוה הוא רק על חפצא דמצוה, ואינו תלוי על מה שהגברא מצווה לעשות ולקיים, אלא תלוי אי הוי חפצא של מצוה או לא, וממילא אה"נ דכל מילי דרבנן נכללים בלא תסור, היינו שמצווה מה"ת לשמוע לדברי חז"ל, אבל אינו נעשה בזה חפצא דמצוה מה"ת, [והוא כעין מש"כ בנתיה"מ חו"מ סי' רל"ד סק"ג שאיסורי דרבנן אינן נחשבין לחפצא דאיסורא, והעבירה היא מה שמורד כנגד דברי חז"ל, ולכן זהו דוקא במזיד אבל בעובר בשוגג אינו צריך כפרה כלל ע"ש], ולכן מותר לקבל שכר עליהן. ואפילו אי נימא דעכ"פ מדרבנן הול"ל חפצא דמצוה דרבנן הרי ע"ז רשאי ליטול שכר, מידי דהוה אפיסוק טעמים דרשאי לקבל עליה שכר למ"ד דהוי דרבנן.

סיכום הדברים: נראה דהאיסור לקבל שכר על תורה תלוי על חפצא דתורה, ולכן אף המלמד בנות אסור לקבל עליה שכר. והאיסור קבלת שכר על מצוות תלוי על חפצא דמצוה, וזהו רק במצוה דאורייתא, אבל על מצוה דרבנן מותר לקבל שכר.

הרב אהרן גודמן

בני ברק

דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן בע"פ

תנן בברכות ט: מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן וכו' עד הנץ החמה רבי יהושע אומר עד שלש שעות שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות, הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה. וכתב שם בתלמידי רבינו יונה, לא הפסיד כאדם שקורא בתורה, ויש לשאול מה בא להשמיענו שלא הפסיד כאדם שקורא בתורה, וזה דבר פשוט הוא. ותירץ הרב רבי שלמה מן ההר ז"ל דאתא לאשמעינן שאע"פ שדברים שבכתב לא ניתנו לאומרן על פה ושאר פסוקים אינו יכול לקרוא, אפילו הכי קריאת שמע יכול לקרותה על פה, ואע"פ שאינו קורא אותה לשם חובה, דכיון שניתנה לאומרה על פה